

Людмила ЗВЕРЄВА

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО ТЕКСТУ НА УРОКАХ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2(32) 2014
УДК 372.882'42 (4/9)

Зверєва Л. Компаративний аналіз літературного тексту на уроках світової літератури: теорія і практика; 9 стор.; мова – українська.

Анотація. У статті проаналізовано досвід проведення уроків світової літератури в загальноосвітній школі з використанням прийомів компаративістики.

Ключові слова: методика викладання світової літератури в школі, компаративістика в школі.

Світова література — це предмет, який об'єднує усі національні літератури. Завданням цього предмету є вивчення найкращих творів світового мистецтва.

Існує думка, що однією з найбільш гострих проблем у викладанні світової літератури залишається проблема аналізу літературного тексту. Я, як і інші вчителі-практики, шукаю можливості розв'язання цієї проблеми, знаходжу різні новітні технології, звертаюсь до уже відомих у методиці засобів, щоб підвищити ефективність уроку і урізноманітнити його.

Сьогодні, коли на учнів навалюється шалений потік інформації, особливого значення набуває здатність сприймати, систематизувати і засвоювати її, вміння вилучати з «бурхливого потоку» всякої всячини добротну інформацію, потрібну і корисну в процесі навчання.

На своїх уроках я користуюсь компаративним (порівняльним) методом аналізу художнього тексту. Адже жодна література не може плідно розвиватися поза спілкуванням з літературами інших народів, цей метод допомагає встановити зв'язки окремих літературних явищ, сприяє більш глибокому проникненню в ідейний зміст кожного з порівнюваних творів.

Вивчення починаю з простого: зіставлення творів, що належать до однієї художньої системи, одного жанру і стилю за допомогою порівняння тем, сюжетів, образів, композиції.

Цим шляхом досягається не тільки виявлення типологічних спільностей літературних явищ, а й заглиблення у їхній художній світ, у їхню неповторність.

Шкільна практика доводить, що найдоцільніше на уроках порівняльного аналізу є використання методів:

- творчого читання;
- евристичного і дослідницького;
- індивідуального і коментованого читання типологічно близьких текстів;
- проблемної ситуації, проблемних пізнавальних завдань, пов'язаних із необхідним орієнтуванням учнів у різних художніх системах;

- зіставлення твору з його генетичним джерелом;

- аналіз перекладу літературного твору.

На своїх уроках частіше всього використовую метод типологічної подібності образів та сюжетів. Застосування цього методу починаю з 5 класу, де найбільш благодатна атмосфера, діти цього віку дуже швидко втомлюються від навчання і засвоюють матеріал швидше і ефективніше, якщо він проходить у формі гри чи змагання. Починаю з елементів використання неповного і одностороннього порівняння, а також зіставлення схожих явищ.

Так як програма нам у цьому іноді допомагає, то у нас є змога порівняти казки рідного народу з казками світової літератури. Вибираємо казки зі спільними темами, ідеями, мотивами і образами.

Ось приклад порівняння казок «Фарбований шакал» індійської народної казки та літературної казки І. Франка «Фарбований Лис». На уроці учні отримують завдання:

- навчитися відрізняти літературні казки від народних;

- виразно читати казки в особах;

- порівняти вдачу Лиса Микити і Чандарави;

- проявити свої акторські здібності;

- бути порядними і чесними людьми.

На своїх уроках використовую різні форми і методи роботи, такі як:

- робота в групах;

- хвилинки – цікавинки ;

- літературна дуель;

- інсценізація;

- сенкан ;

- кола Венна.

Наприклад, робота в групах. Таку роботу проводжу вже після вивчення понять «народна казка» і «літературна казка». Створюю групи учнів, одні з яких аналізують індійську народну казку і образ Чандарави, інші – літературну казку, образ Лиса, третя група – «науковці», завдання яких складніше – готують їм запитання по казках, визначеннях, ознаках казок народної і літературної.

Для цього відводиться певний час, а потім – дискусія (або літературна дуель, в якій право і бал

отримує той, хто правильно відповів на запитання і задав вдале запитання).

Поки команди готуються, можна запропонувати учням відеосюжет (у кабінеті світової літератури у нас є відеотехніка), або усне повідомлення наперед підготовлених учнів. Можна просто влаштувати змагання – порівняння двох творів. Учителю або учень читає наперед заготовлені пункти плану до казки «Лис Микита», а клас записує, що розповідалось у казці «Фарбований шакал». Вчитель може влаштувати таке змагання між двома сильними учнями.

На уроках часто використовую інсценізації. Це розвиває пам'ять, творчу фантазію, вміння досконало прочитати казку, краще її запам'ятати і трошки посміятися, підняти настрій і учням, і собі.

Також на уроках не забуваю про словникову роботу. Використовуючи знання з попередніх уроків про малі жанри фольклору (прислів'я і приказки), можна запропонувати підібрати вдома до українських прислів'їв і приказок відповідні російські та інших народів світу. Або на уроках, коли діти вивчають тему «Прислів'я і приказки», опрацювати ці прислів'я, а під час вивчення казки «Фарбований шакал» пригадати їх.

Наступні форми роботи – складання порівняльної характеристики, кіл Венна, сенкану, побудова «асоціативного куца».

Складаються порівняльні характеристики Чандарави та Лиса Микити за однаковими ознаками; одна із інтерактивних форм – «кола Венна»: учні порівнюють образи головних героїв, шукають спільні і відмінні риси, малюють кола, де спільні риси опиняються в центрі.

Створюємо сенкани. Сенкан — це вірш, що складається з п'яти рядків. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і позначає вірш у п'ять рядків. Отже, будувати сенкани слід таким чином:

- перший рядок – 1 іменник,
- другий – 2 прикметники,
- третій – 3 дієслова,
- четвертий – речення з 4 слів,
- і п'ятий – іменник як висновок.

Будуємо «*гронування*» або «*асоціативний куц*». Метод «*гронування*» – це форма роботи, яка допомагає тому, хто пише, краще зрозуміти самого себе, свої знання, переконання щодо теми. Етапи гронування є простими і дуже добре запам'ятовуються. Слід написати центральне слово або фразу посередині аркушу паперу, на слайді, на дошці або на будь-якій іншій поверхні для письма. Потім треба записувати слова та фрази, які спадають на думку, з обраної теми. Коли всі ідеї записані, встановлюються (там, де це можливо) зв'язки між поняттями. Можна записати стільки ідей, скільки дозволить час, або доки всі вони не будуть вичерпані. «*Асоціативний куц*» як прийом використовується на етапі актуалізації або рефлексії. На дошці пишеться головне слово теми, а навколо — всі

слова й фрази, що асоціюються з темою, потім між ними встановлюються зв'язки, виділяються аспекти, щодо яких потрібна додаткова інформація.

Один із останніх прийомів – *рефлексія* – самоаналіз, оцінювання результатів роботи. Цей вид використовується в кінці заняття для закріплення його успішного результату. Це вже, як кажуть, класика жанру. Вчителю важливо не тільки дізнатися і зрозуміти емоційний стан учня у фіналі навчального заняття, але й те, наскільки продуктивним для нього став урок. Діти повинні оцінити свою активність на уроці, корисність і цікавість форм подачі знань, захопливість уроку, колективну роботу. Вони можуть по ланцюжку висловитися про важливі для них цінності уроку:

- я дізнався...
- я навчився...
- я зрозумів, що можу...
- мені сподобалося...
- для мене стало новим...
- мене здивувало...
- у мене вийшло...
- я придбав...
- мені захотілося...
- мене надихнуло...

Наприклад, цей урок можна завершити такими фразами:

- після сьогоднішнього уроку я не буду...
- коли мене будуть обманювати, то я...
- ці казки навчають нас бути...

Такі казки вчать ніколи не обманювати, бо все таємне і приховане завжди з'ясується; не бути надміру гордим, бо через це легко можна втрапити в халепу; ніколи не довіряти першому враженню, бо в переважній більшості випадків воно не є правильним; багато не вихвалитися і не обіцяти зробити того, чого не можеш.

Дізнатись, чи Ваш урок був корисним всім учням, можна за допомогою домашнього завдання. Щоб це не було роботою їхніх батьків, які будь-що хочуть допомогти своїм дітям отримати тільки «12» балів і пишуть за них самі, запропонуйте учням написати всього 4 – 6 речень, але самостійно. Це завдання можна виконати і в кінці уроку, якщо вистачить часу.

Евристичні бесіди, проблемні пізнавальні завдання починаю використовувати з 6 класу. У 6-х класах увага звертається не тільки на ідейно-тематичну спрямованість твору, характеристику літературних творів, але й на портрет, пейзаж, художні засоби мови.

Під час вивчення теми «Байка у світовій літературі» вчитель має змогу порівняти творчість письменників І. Крилова та Л. Глібова, а також згадати, що їхня творчість тісно пов'язана з іншим байкарем – Езопом, у якого ці автори запозичили свої сюжети. Отже, компаративний метод часто звертається до теорії «запозичень». Це знову підкреслює тісний творчий зв'язок між письменниками різних літератур.

Перш ніж перейти до бесіди за творами, треба нагадати учням, що починаючи від Езопа, в байкарській творчості багатьох поетів з покоління до покоління використовувались «мандрівні сюжети», але байкарі вносили в оповідь національні риси, втілювали в алегорії злободенний зміст.

Так, Л.Глібов значну частину байок створив під впливом творчості І. Крилова, тому не випадково Глібова називають «українським Криловим». Байки Глібова, переплітаючись із темами творів Крилова, відзначаються оригінальністю і самобутністю.

У 6 класі вивчається байка Крилова «Вовк і Ягня», тому саме вона є предметом порівняння з однойменним твором Глібова. Учитель звертає увагу на те, що її сюжет відомий ще з часів Езопа, Федра. Глібов запозичив його у Крилова, а той, у свою чергу, – у Езопа. Учні знаходять спільне і відмінне у байках. Без труднощів визначають, що об'єднує ці твори (тема, ідея, сюжет). Разом із учителем підводять висновок, що Крилов, засвоївши міжнародну байкарську традицію, створив яскраві національні твори. Його творчість мала значний вплив на розвиток української байки і на творчість Глібова. Український поет, сприйнявши традиції попередників, збагатив байкарство самобутніми й оригінальними творами.

Без інсценізації на уроці не обійтись. Розігрування ситуації в ролях допомагає визначити власне ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду поведінки у подібній ситуації шляхом «гри», виконання «ролі», яка є близькою до реальності, сприяє розвитку творчості учня.

Подібні уроки доцільно використовувати на етапі закріплення та узагальнення матеріалу з теми.

Інший рівень компаративного аналізу має бути в старших класах, де учні вже оволоділи певними знаннями з теорії літератури, мають більш розвинуте логічне мислення, вміють узагальнювати знання, самостійно робити висновки, володіють певними навичками аналізу літературних творів різних жанрів і напрямів.

Наприклад, цікавим є зіставлення «філологічного конфлікту» в драмі М. Куліша «Мина Мазайло» та в комедії Б. Шоу «Пігмаліон». Клас ділиться на 2 групи.

- 1 група досліджує «філологічний конфлікт» у п'єсі «Мина Мазайло»;

- 2 група – у п'єсі «Пігмаліон».

Драматичний твір в основі сюжету має «філологічний конфлікт». Що це за конфлікт? У «Мині Мазайлі» він полягає в прагненні одного з головних героїв змінити свій соціальний статус.

У «Пігмаліоні» конфлікт між філологічними експериментами Хігінса та його мораль-

ною відповідальністю за долю Елізи – основа полеміки навколо «експерименту над людиною». В основі творів лежить мотив перетворення, метаморфози, який дуже поширений у світовій літературі. Учні отримують завдання по групах:

- дослідити зовнішню метаморфозу Елізи;

- дослідити внутрішню перетворення Елізи.

Далі – робота в парах. Одна пара досліджує, якою була Уля (з драми «Мина Мазайло») до того, як закохалася у Мокія, друга пара — якою вона стала у кінці твору.

Завдання для класу: на основі сенкану Мінні створити сенкан Хігінса.

Наступний урок – «Спільне і відмінне в образах Пузиря з комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн» і Гобсека з повісті Оноре де Бальзака «Гобсек».

- 1 група створює таблицю, з'ясовує спільну мету цих персонажів ;

- 2 група заповнює «кола Венна», створює порівняльну характеристику Гобсека і Пузиря.

Такі самі завдання можна використати на уроці під час вивчення творів Мольєра та І. Карпенка-Карого (тема уроку – «Спільне і відмінне в комедіях І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля» і Мольєра «Міщанин-шляхтич»), а також Вергілія і І. Котляревського (тема уроку – «Компаративний аналіз поем Вергілія та І. Котляревського «Енеїда»).

Порівняльний аналіз творів активізує мислення учнів, спонукає їх до пошуку нових образів, а творчих дітей стимулює до написання власних творів, які відображатимуть вічні проблеми людства вже в наші дні.

Результатом і підсумком моєї роботи на уроках є мій посібник «У пошуках світової літературної гармонії» (формування компаративістики у шкільній практиці)» [1], а також роботи моїх учнів на конкурсах Малої Академії наук, які теж втілюють компаративні починання.

У 2012 р. призерками стали учениці Мучичка Ірина, яка самостійно розкрила тему «Поєднання реалізму та романтизму в творі Шарлотти Бронте – «Джейн Ейр», та Стефанець Ольга з дослідницькою роботою «Гордість та упередження» Джейн Остін – феміністичний роман чи твір про гроші і кохання». Дівчата зайняли відповідно 2 і 3 призові місця.

У 2013 р. учениця Чундак Антоніна вивчала тему «Розкриття пороків сучасної цивілізації у творах письменників-фантастів», її доповідь зайняла 3 місце. 2014 року Русин Анна виступила зі складним компаративним дослідженням «Ілюзія і дійсність (на прикладі жіночих образів у романах «Гордість і упередження» Дж. Остін, «Джейн Ейр» Ш. Бронте та «Віднесені вітром» М. Мітчелл) та здобула 3 місце.

Тобто, зерна моєї праці посіяні не марно, є результати, а це завжди приємно.

Література

1. Зверева Л. У пошуках світової літературної гармонії (формування компаративістики у шкільній практиці) / Людмила Зверева. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2011. – 74 с.

Людмила Зверева

**КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРНОГО ТЕКСТА
НА УРОКАХ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА**

Аннотация. В статье проанализирован опыт проведения уроков зарубежной литературы с использованием приемов компаративистики в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: методика преподавания зарубежной литературы в школе, компаративистика в школе.

Lyudmila Zvereva

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LITERATURE ON THE LESSONS OF WORLD LITERATURE:
THEORY AND PRACTICE**

Summary. The article analyzes the experience of world literature lessons in secondary school using comparative methods.

Key words: methods of teaching world literature at school, comparative studies at school.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2014 р.

Зверева Людмила Михайлівна – вчитель-методист світової літератури Ужгородської спеціалізованої ЗОШ І-ІІІ ст. №2 м. Ужгород.